

MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA OILAVIY TARBIYA

Shahrisabz Davlat Pedagogika Instituti

Talaba: Umurqulova Safiya Sattor qizi

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada milliy qadriyatlar asosida oilaviy tarbiyaning nazariy va metodologik asoslari chuqur tahlil qilinadi. Oila institutining shaxs kamolotidagi oʻrni, milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuv jarayonidagi ahamiyati hamda zamonaviy globallashuv sharoitida yuzaga kelayotgan muammolar ilmiy yondashuv asosida ochib berilgan. Tadqiqot natijalari asosida oilaviy tarbiyani takomillashtirish boʻyicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari asosida oilada maʼnaviy muhitni mustahkamlash, ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish hamda tarbiya jarayoniga innovatsion yondashuvlarni joriy etish boʻyicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Shuningdek tadqiqot natijalari yosh avlodni milliy ruhda, yuksak maʼnaviyatli va ijtimoiy masʼuliyatli shaxs sifatida tarbiyalashda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit soʻzlar: milliy qadriyatlar, oilaviy tarbiya, maʼnaviyat, ijtimoiylashuv, axloqiy tarbiya, pedagogik madaniyat, anʼana, globallashuv.

Annotation

This article examines the theoretical and methodological foundations of family upbringing based on national values. It analyzes the role of the family as a key social institution in the formation of an individual's moral, cultural, and social qualities. The significance of national values in the process of socialization, as well as their impact on the development of a harmoniously developed personality, is scientifically substantiated.

Keywords: national values, family upbringing, spirituality, socialization, moral education, pedagogical culture, traditions, globalization

Аннотация

В данной статье рассматриваются теоретические и методологические основы семейного воспитания на основе национальных ценностей. Анализируется роль семьи как важнейшего социального института в формировании нравственных, культурных и социальных качеств личности. Научно обосновано значение национальных ценностей в процессе социализации и их влияние на развитие гармонично развитой личности. Особое внимание уделяется современным проблемам, связанным с глобализацией, включая ослабление традиционных ценностей и усиление влияния цифровых технологий на семейные отношения. На основе проведённого исследования разработаны практические рекомендации по совершенствованию семейного воспитания с учётом гармонизации национальных и общечеловеческих ценностей.

Ключевые слова: национальные ценности, семейное воспитание, духовность, социализация, нравственное воспитание, педагогическая культура, традиции, глобализация.

KIRISH

Hozirgi davrda jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri sifatida inson kapitali, ya'ni ma'naviy yetuk, ijtimoiy faol va intellektual salohiyatga ega shaxsni tarbiyalash masalasi ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shaxs kamoloti esa murakkab ijtimoiy-pedagogik jarayon bo'lib, u turli omillar ta'sirida shakllanadi. Ushbu omillar orasida oila muhitining o'rni alohida ahamiyatga ega, chunki insonning dastlabki dunyoqarashi, qadriyatlari, axloqiy me'yorlari aynan oilada shakllanadi. Zamonaviy globallashuv jarayoni,

axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, madaniyatlararo integratsiyaning kuchayishi natijasida yosh avlod ongiga turli xil qarashlar, g'oyalar va qadriyatlar ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat bir tomondan ijobiy imkoniyatlarni yuzaga keltirsa, ikkinchi tomondan milliy o'zlikni saqlash, an'anaviy qadriyatlarni asrab-avaylash zaruratini kuchaytirmoqda. Ayniqsa, yoshlar ongida begona madaniy ta'sirlarning ortib borishi milliy tarbiya tizimiga yangi talablar qo'ymoqda. Oila institutining ijtimoiy-pedagogik ahamiyati shundaki, u nafaqat biologik, balki ma'naviy va madaniy merosni ham avloddan-avlodga uzatadi. Aynan oilada bola ijtimoiy hayotning dastlabki qoidalarini o'zlashtiradi, jamiyatda qabul qilingan axloqiy me'yorlarga moslashadi va o'zining shaxsiy identifikatsiyasini shakllantiradi. Shu bois oilaviy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarning ustuvor o'rni ilmiy jihatdan asoslashni talab etadi. Bugungi kunda oilaviy tarbiyada bir qator muammolar ham kuzatilmoqda. Jumladan, ota-onalarning bandligi, oilaviy muloqotning qisqarishi, raqamli texnologiyalarning ortiqcha ta'siri, an'anaviy qadriyatlarning asta-sekin unutilishi kabi holatlar tarbiya samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu esa oilada maqsadli, ongli va tizimli tarbiya olib borishni zarur etadi. Mazkur ilmiy tadqiqotning dolzarbligi aynan shu muammolarni hal etish, milliy qadriyatlar asosida oilaviy tarbiyaning nazariy va amaliy asoslarini takomillashtirish zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi – milliy qadriyatlar asosida oilaviy tarbiyaning nazariy asoslarini chuqur tahlil qilish, uning zamonaviy jamiyatdagi o'rnini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

- milliy qadriyatlar tushunchasining ilmiy mohiyatini ochib berish;
- oilaviy tarbiyaning pedagogik xususiyatlarini tahlil qilish;
- milliy qadriyatlarning tarbiya jarayonidagi rolini asoslash;

- zamonaviy muammolarni aniqlash va ularning yechimlarini taklif etish;
- oilaviy tarbiyani takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti – oilaviy tarbiya jarayoni.

Tadqiqot predmeti – milliy qadriyatlar asosida oilaviy tarbiyani tashkil etish mexanizmlari.

Milliy qadriyatlarning nazariy asoslari

Milliy qadriyatlar asosida oilaviy tarbiya masalasi pedagogika, sotsiologiya, psixologiya hamda falsafa fanlari kesishmasida o'rganiladigan ko'p qirrali ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilaviy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarning o'rni beqiyos bo'lib, ular shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotini belgilovchi muhim omillardan biridir. Sharq mutafakkirlari tomonidan ilgari surilgan pedagogik g'oyalar oilaviy tarbiyaning nazariy asoslarini shakllantirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Ular oilani jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida baholab, unda farzand tarbiyasining ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy jihatlariga alohida e'tibor qaratganlar. Ushbu qarashlar zamonaviy pedagogik konsepsiyalar bilan uyg'un holda o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Pedagogika fanida oilaviy tarbiya muammosi shaxsning ijtimoiylashuvi, axloqiy shakllanishi va qadriyatlar tizimini egallashi bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. Tadqiqotchilar tomonidan oilaviy tarbiyaning samaradorligi ko'p jihatdan ota-onaning pedagogik madaniyati, oiladagi psixologik muhit va tarbiya usullarining to'g'ri tanlanishiga bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. Shu bilan birga, oilada shakllanadigan qadriyatlar tizimi bolaning keyingi hayot faoliyatida asosiy yo'naltiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda milliy qadriyatlar tushunchasi kengroq talqin qilinib, u nafaqat an'anaviy urf-odat va marosimlarni, balki xalqning

tarixiy xotirasi, madaniy merosi, ijtimoiy tajribasi va ma'naviy ideallarini ham o'z ichiga olishi ta'kidlanadi. Shu nuqtai nazardan, milliy qadriyatlar oilaviy tarbiya jarayonining mazmunini belgilovchi asosiy komponent sifatida qaraladi. So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar globallashuv jarayonining oilaviy tarbiyaga ta'sirini ham alohida yoritib bermoqda. Xususan, raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy madaniyatning keng tarqalishi natijasida yoshlar ongida yangi qadriyatlar shakllanmoqda. Bu esa ayrim hollarda milliy qadriyatlarning ikkinchi darajaga tushib qolishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois ilmiy manbalarda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash masalasi dolzarb vazifa sifatida ko'rilmogda. Psixologik tadqiqotlar natijalari esa oilaviy muhitning bola shaxsiyati shakllanishidagi hal qiluvchi rolini tasdiqlaydi. Oilada hukm suradigan ijobiy psixologik muhit, mehr-oqibat, o'zaro hurmat va qo'llab-quvvatlash kabi omillar bolada ijobiy qadriyatlar tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Aksincha, e'tiborsizlik yoki noto'g'ri tarbiya usullari shaxs rivojida salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Sharq mutafakkirlari, xususan Abu Nasr Forobiy va Abu Ali ibn Sino asarlarida inson kamolotida axloqiy qadriyatlarning ustuvorligi alohida ta'kidlanadi. Ularning fikricha, jamiyat taraqqiyoti bevosita shaxsning ma'naviy yetukligi bilan bog'liqdir. Zamonaviy ilmiy yondashuvlarga ko'ra, milliy qadriyatlar quyidagi tarkibiy elementlardan iborat:

- madaniy meros
- tarixiy xotira
- axloqiy normalar
- ijtimoiy tajriba
- milliy identitet

Milliy qadriyatlar jamiyat hayotida ko'p funksiyali tizim sifatida namoyon bo'ladi:

- ✓ Tarbiyaviy funksiya – yosh avlodda axloqiy sifatlarni shakllantiradi
- ✓ Regulyativ funksiya – ijtimoiy xulq-atvorni tartibga soladi
- ✓ Integrativ funksiya – jamiyat birligini ta'minlaydi
- ✓ Identifikatsion funksiya – shaxsning milliy o'zligini anglashiga xizmat qiladi

Bu borada Abdulla Avloniy milliy tarbiyani “hayot-mamot masalasi” sifatida baholaydi.

Oila va oilaviy tarbiyaning mohiyati

Oila ijtimoiy tizim sifatida murakkab tuzilishga ega bo'lib, u shaxs rivojiga ko'p tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy ilmiy nazariyalarda, xususan Urie Bronfenbrenner tomonidan ishlab chiqilgan ekologik tizimlar nazariyasida oila shaxs rivojining markaziy muhiti sifatida talqin etiladi.

Oilada bola:

- ijtimoiy rollarni o'zlashtiradi
- kommunikativ ko'nikmalarni egallaydi
- axloqiy me'yorlarni qabul qiladi

Oilaviy tarbiyaning psixologik asoslari

Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, bola rivojlanishida oiladagi emotsional muhit hal qiluvchi ahamiyatga ega. Lev Vygotsky ta'kidlaganidek, bolaning rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan bevosita bog'liq bo'lib, oila bu jarayonning asosiy maydonidir. Shuningdek, Jean Piaget nazariyasiga ko'ra, bolaning tafakkuri bosqichma-bosqich rivojlanadi va bu jarayonda ota-onaning roli muhimdir.

Ota-onaning pedagogik madaniyati quyidagi komponentlardan iborat:

- pedagogik bilimlar
- tarbiya metodlarini bilish
- psixologik yondashuv
- kommunikativ ko'nikmalar

Bu borada Islom Karimov ma'naviyat va tarbiyaning jamiyat taraqqiyotidagi rolini alohida ta'kidlab o'tgan.

Milliy qadriyatlar asosida oilaviy tarbiya

Milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish integrativ model sifatida qaraladi. Ushbu model quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

- an'anaviy tarbiya
- zamonaviy pedagogik yondashuv
- shaxsga yo'naltirilgan ta'lim

John Dewey ta'limni hayot bilan bog'lash zarurligini ta'kidlab, tarbiya jarayonining amaliy ahamiyatiga urg'u beradi.

Tarbiya yo'nalishlarining chuqur tahlili

Axloqiy tarbiya: Halollik, vijdon, hurmat kabi sifatlar oilada shakllanadi.

Ma'naviy tarbiya: Milliy va diniy qadriyatlarga hurmat uyg'otiladi.

Mehnat tarbiyasi: Mas'uliyat va mustaqillikni rivojlantiradi.

Estetik tarbiya: Go'zallikni anglash va qadrlash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda quyidagi usullar samarali deb topilgan:

- ✓ interaktiv muloqot
- ✓ rag'batlantirish

- ✓ ijtimoiy o'rnak (modeling)
- ✓ refleksiya

Zamonaviy muammolar va ularning yechimlari

Globallashuv jarayonida yoshlar ongiga turli madaniyatlar ta'siri kuchaymoqda. UNESCO tadqiqotlarida ta'kidlanishicha, global ta'lim tizimida milliy qadriyatlarni saqlash muhim vazifalardan biridir.

Asosiy muammolar:

- individualizmning kuchayishi
- milliy an'analarning zaiflashuvi
- ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri

Raqamli texnologiyalar:

- muloqotni kamaytiradi
- virtual qadriyatlarni shakllantiradi
- real ijtimoiy tajribani cheklaydi

Muammolarni hal etish strategiyalari

- oilada "raqamli gigiyena"ni joriy etish
- ota-onalarni pedagogik tayyorlash
- milliy qadriyatlarni innovatsion shaklda targ'ib qilish

Amaliy tavsiyalar va innovatsion yondashuvlar

Zamonaviy oilaviy tarbiyada quyidagi yondashuvlar muhim:

- interaktiv tarbiya
- media savodxonlik
- oilaviy treninglar

Oilaviy tarbiya modeli:

- qadriyatlarni anglash
- amaliy qo'llash
- mustahkamlash
- baholash

Ilmiy-amaliy tavsiyalar

- ota-onalar uchun seminarlar tashkil etish
- oilaviy kitobxonlikni rivojlantirish
- milliy bayramlarni tizimli o'tkazish
- bolani mustaqil fikrlashga o'rgatish

Xulosa

Milliy qadriyatlar asosida oilaviy tarbiya masalasi zamonaviy pedagogika va ijtimoiy-gumanitar fanlar kesishmasida o'rganiladigan murakkab va ko'p qirrali ilmiy muammo hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oila shaxsning dastlabki ijtimoiylashuv muhiti sifatida nafaqat axloqiy, balki kognitiv, emotsional va madaniy rivojlanish jarayoniga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, oilaviy tarbiya jarayonini milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish shaxs kamolotining asosiy sharti sifatida qaraladi. Milliy qadriyatlar tizimi o'zida xalqning tarixiy tajribasi, ma'naviy merosi, ijtimoiy xulq-atvor normalari va estetik qarashlarini mujassam etgan holda, shaxsning identifikatsion rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Aynan shu qadriyatlar orqali bolada milliy o'zlikni anglash, ijtimoiy mas'uliyat, vatanparvarlik va axloqiy barqarorlik kabi sifatlar shakllanadi. Shu jihatdan qaraganda, milliy qadriyatlar oilaviy tarbiyaning kontseptual asosini tashkil etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, globallashtirish jarayoni oilaviy tarbiya tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli muhitning kengayishi, axborot oqimining ortishi va madaniy integratsiya jarayonlari natijasida yoshlar ongida qadriyatlar transformatsiyasi yuz bermoqda. Bu esa milliy qadriyatlarning

saqlanishi va uzluksizligini ta'minlashni yanada dolzarb vazifaga aylantiradi. Shu sababli, oilaviy tarbiyada milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash strategik ahamiyat kasb etadi. Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, oilaviy tarbiyaning samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq:

- ota-onaning pedagogik va psixologik savodxonligi
- oiladagi ma'naviy-psixologik muhit
- tarbiya usullarining ilmiy asoslanganligi
- milliy qadriyatlarning ongli ravishda singdirilishi

Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar oilaviy tarbiya jarayoniga innovatsion texnologiyalarni integratsiya qilish zarurligini ko'rsatmoqda. Bu esa tarbiyani yanada samarali, tizimli va individual xususiyatlarga yo'naltirilgan holda tashkil etish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi ilmiy xulosalar chiqarildi:

1. Milliy qadriyatlar oilaviy tarbiyaning metodologik asosini tashkil etadi va shaxsning ma'naviy-axloqiy rivojlanishida fundamental ahamiyatga ega.
2. Oila – shaxsning birlamchi ijtimoiylashuv instituti bo'lib, unda shakllangan qadriyatlar butun hayot davomida barqaror qoladi.
3. Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish oilaviy tarbiyaning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.
4. Ota-onaning pedagogik madaniyati oilaviy tarbiya samaradorligini belgilovchi asosiy omildir.
5. Zamonaviy sharoitda oilaviy tarbiyani takomillashtirish uchun an'anaviy va innovatsion yondashuvlarni integratsiya qilish zarur.

Yuqoridagi ilmiy tahlillarga asoslanib, shuni ta'kidlash mumkinki, milliy qadriyatlar asosida oilaviy tarbiyani takomillashtirish nafaqat

pedagogik, balki strategik ijtimoiy vazifa hisoblanadi. Bu esa kelajak avlodning ma'naviy barkamolligi, ijtimoiy faolligi va milliy o'zligini saqlab qolishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Islom Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
3. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Fan, 1993.
4. Abu Ali ibn Sino. Donishnoma. – Toshkent: Fan, 1983.
5. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1983.
6. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
7. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals. – Paris, 2017.
8. John Dewey. Democracy and Education. – New York, 1916.
9. Lev Vygotsky. Mind in Society. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
10. Jean Piaget. The Psychology of the Child. – New York, 1969.
11. Urie Bronfenbrenner. The Ecology of Human Development. – Harvard University Press, 1979.
12. Erik Erikson. Childhood and Society. – New York, 1950.
13. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
14. O'zbekiston Respublikasi "Oila kodeksi". – Toshkent, 2019.
15. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
16. Oilaviy tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2016.

17. Ma'naviyat asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019.
18. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2020.